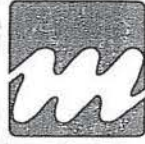

Sayı: 2

Yıl: 1986

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1987

YUSUF AKÇURA'NIN HAYATI (1876-1935)

NÂDİR DEVLET *

Türk fikir hayatında mühim yeri olan, tarihçi, muharrir, cemiyet adamı ve "siyâsî Türkçülüğün" en ileri gelen şahsı Yusuf Akçura'nın 11 Mart 1935'te ölümünün üzerinden elli yıl geçti. Onun fikirleri, görüşleri ve faaliyetleri yeryüzündeki bütün Türkleri tanımak, onların dertlerine eğilmek etrafında toplanmıştı. Türklük şuuru, Türk birliği fikri onun ömür boyu yoldaşı oldu desek hiç de yanılmış olmayız. Bu durum onun konferanslarında, yazılarında, eserlerinde ve yaptığı faaliyetlerde açık bir şekilde kendini göstermiştir. Türk birliği hakkındaki fikirleri, ölümünden elli yıl sonra da üstünde tekrar-tekrar düşünölmeye, incelenmeye değer, derin fikirler olarak, kalmakta eserleri ise Türklük ve Türkçölük araştırmaları için belli başlı kaynaklar olma vasfını muhafaza etmektedirler.

Akçuraoğlu Yusuf (veya Rusya'daki soyadıyla Akçurin) İdil Ural ülkesinde Volga boyunda Simbir(sk), yeni adı ile (RSFSR'e dahil Tataristan Muhtar Cumhuriyetinin güneyinde) Ulyanovsk şehrinde bir fabrikatör ailesinde dünyaya geldi. Doğum yılı hakkında değişik tarihler verilmekteyse de ¹ en doğrusu 1876 ², ve doğum günü de, kendisinin belirttiği üzere 2 Haziran olmalıdır ³. Dede Süleyman Akçura Züye'de yaşamış olup, dört erkek ve yedi kız çocuğuna sahip olmuştur. Yusuf'un babası Hasan ise onun ikinci erkek çocuğu idi. Dede Süleyman zengin bir iş adamı olup, Züye, Simbir ve Labofka'da çuha fabrikalarının sahibi idi. Ölümünden sonra bu fabrikalar oğulları tarafından işletildi. Yusuf Akçura'nın annesi ise Kazan'ın ileri gelen Türk âilelerinden Abdürreşid Yunus (ov)'un kızı idi. Yunus (ov)'un da üç erkek ve dört kız çocuğu olmuştı. İşte bu Abdürreşid Yunus (ov)'un ikinci kızı Bibi Kamer (Fahri) Banu ile Süleymanoğlu Hasan'ın izdivacından tek hayatta kalan evladı Yusuf olmuştı ⁴. Babası bu çocuğunun sağ kalmasının sevincinden 93 harbi

* Yard. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

¹ M.F. Togay, *Yusuf Akçura'nın Hayatı*, İstanbul 1944, s. 19. (1879) *ayn. esr.*, s. 20. (1876); H.Z. Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (2. bsk.), İstanbul 1979, s. 380; (1879) S. İffet, Yusuf Akçuraoğlu, *YANĞA MİLLİ YUL*, Berlin 1935, sayı 89, s. 12. (1872).

² A.B. Taymas, *Ben Bir Işık Arıyorum*, İstanbul 1962, s. 114.

³ Y. Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*, 1928 yılı yazıları, (2. bsk.) Ankara 1981, s. 137.

⁴ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 19.

(1877/78)'nde Rusya'ya esir düşerek Simbir'e getirilen Türk askerlerine giyecek ve yiyecek hediye etmişti. Askerlerden biri de Hasan Bey'e pullu ve işlemeli bir tütün kesesi vermişti. Babası da bu keseyi oğlu Yusuf'a hediye etmiş ve Yusuf Akçura da bu hediyeyi yetişkin yaşlarına kadar muhafaza etmişti⁵. Yusuf Akçura babası tarafından Dibirdi'ler, annesi tarafından Apanaylar, Kazaklar gibi İdil-Ural ülkesinin tanınmış ve zengin Türk aileleri ile akrabalığı vardı⁶. Mutaasıp olmayan Kazanlı zengin âilelerde usul olduğu üzere küçük Yusuf'un eğitimi için bir Rus mürebbiye tutuldu. Bu gibi zenginler arasında, devletin hâkim milleti olan Ruslar karşısında ezik düşmemek için Rusça'yı iyi bilmesi gerektiğine inanılıyordu. Böylece Yusuf ufak yaşında bir taraftan Rus dadı, diğer taraftan ise katı dinî terbiye görmüş olan anne tarafından eğitime başlandı⁷. 1879'da henüz iki-üç yaşında iken babasını kaybetti. Dul kalan annesi çocuğu ile Simbir'den Labofka'ya göçtü. Burada iken Yusuf Abdülmend adlı bir molladan az çok okuma yazma dersleri aldı⁸. Genç annenin tecrübesizliği neticesinde işler kötü gidince borca girdiler. Bu durumda bir Rus avukatının aracılığı ile alacaklılar, mallarına haciz koydurdular⁹. Bu arada Yusuf'un amcalarının rolü meçhuldür. Sonunda bu maddî baskılardan kurtulmak ve eldeki mevcut bir miktar parayı da kurtarmak kaygusu ile annesi Yusuf'u da yanına alarak Kırım üzerinden İstanbul'a geldi.

Yıl 1883 olmalıdır¹⁰. Tabii ki Yusuf çok ufak, yedi yaşında fakat gene de bir takım şeyleri kavrayacak bir yaşta iken kendisine tamamen yabancı bir çevreye gelip yerleşmek zorunda kaldı. Anne oğul birkaç değişik kiralık evde oturduktan sonra Aksaray'da Yusufpaşa'da 700 liraya bir ev satın alındı ve Akçura'lar oraya yerleştiler. Bu arada yaşı da geldiği için Yusuf'u Divanyolu'nda sebil üstünde Kara Hafız medresesine kaydettiler. Bu bir nevi mahalle mektebi idi¹¹. Annesinin rahatsızlığı dolayısıyla sık sık Bursa kaplıcalarına giden Yusuf ufak yaşta Osmanlıların ilk başkentini ve buradaki tarihi eserleri görme fırsatını elde etmiş ve bu güzel şehir onda derin izler bırakmıştı. 1885 yılında etrafın da ısrarı ile annesi bir Dağıstanlı olan ve Şeyh Şamil'in uzaktan akrabası Osman Beyle ikinci izdivacını yaptı. Tabii ki bu evlilik de Yusuf'un çocuk ruhunda fırtınalar koparmış, kendini

⁵ *ayn. esr.*, s. 100.

⁶ A. İshaki, Merhum Yusuf Akçura Bey, *YANĞA MİLLÎ YUL*, Berlin 1935, sayı 89, s. 2.

⁷ *ayn. esr.*, s. 2.

⁸ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 22.

⁹ *ayn. esr.*, s. 22; A. İshaki, *ayn. esr.*, s. 3.

¹⁰ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 23.

¹¹ *ayn. esr.*, s. 24; A. İshaki, *ayn. esr.*, s. 3.

bildiğinden beri hem analık hem babalık yapmış biricik annesini bir yabancı ile paylaşmak zorunda kalmıştı. Kendi semtlerine yakın olan Fatih Askerî Rüştîyesi'ne değil de, Kocamustafa Paşa Askerî Rüştîyesi'ne kayd edilmesini de Yusuf üvey babasının fena niyetine atfetmişti¹². Bu okulda yalnız Türklerin değil, Arnavud, Arap, Rum gibi değişik kavimlere mensup çocukların bulunmasına şahit oldu¹³. Bu durum da onun gelecekteki fikrî gelişmesinde mutlakâ bir rol oynamıştır. Bu çağlarda Yusuf Türkiye'yi ziyaret eden veya çeşitli sebeplerle Türkiye'ye sığınmış olan bazı Kazanlı âilelerle görüşür, onlardan Rusların müslümanlara yaptıkları adaletsizlik ve zulümleri duyarak üzüldü ve hattâ Ruslara beddualar okurdu¹⁴. Annesi memleketteki maddî pürüzlerin hal edildiği haberini alınca akrabalarını ziyarete karar verdi ve Yusuf 1888 yılında, 11-12 yaşlarında iken mektep müdürü Asım Beyden izin alarak, yola çıktılar¹⁵. Yusuf Oddesa yoluyla Kazan'a giderken eniştesi İsmail Gaspıralı (1851-1914) ile görüşür, Simbir'e geldiği zaman büyük amcası İbrahim Reşid Efendi ile belki de ilk defa olarak Türkçülükle ilgili bahisleri müzakere etme fırsatını buldu. Simbir'de kaldığı sürece ilme meraklı amcasının zengin kütüphanesinden faydalandı. Kazan'a uğradığı zaman ise meşhur tarihçi ve din âlimi Şihabeddin Mercanî (1818-1889) ve filolog Kayyum Nasırî (1825-1902)'yi tanıma fırsatını elde etti¹⁶. Annesinin rahatsızlığı dolayısıyla Dim nehri dolaylarında bir Başkurt köyüne gittiler. Annesi burada kıymız içerek tedavi olmayı arzulamakta idi. Bu Yusuf'a Başkurt Türklerini, onların âdet ve örflerini yakından tanımak fırsatını verdi. Başkurtlarda halk edebiyatının canlı bir şekilde yaşadığına fakat aynı zamanda Rusların tesiri ile içki içmek gibi kötü âdetlerin de yerleşmeye başladığına üzüldü şahit oldu¹⁷. İdil-Ural'da bulunduğu bu dönemde "Kreşin" diye adlandırılan, zorla vaftiz ettirilen, tekrar islâmiyete dönmeleri ve müslümanlarla münâsebet kurmaları yasaklanan bir kaç Kazanlı âileyi tanıyıp hayli müteessir oldu¹⁸. Böylece bir yıl kadar kaldığı baba yurdundan¹⁹ güzel, enteresan ve hüzünlü intibalarla tekrar İstanbul'a dönmek zorunda kaldı.

¹² M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 25.

¹³ A. İshakî, *ayn. esr.*, s. 3.

¹⁴ *ayn. esr.*, s. 3.

¹⁵ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 27.

¹⁶ S. İffet, *ayn. esr.*, s. 12.

¹⁷ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 123 v.d.

¹⁸ *ayn. esr.*, s. 124.

¹⁹ *ayn. esr.*, s. 136.

Döndükten sonra Askerî Rüştiyenin tekrar üçüncü sınıfına alındığı için eski sınıf arkadaşlarını bulamamıştı²⁰. Rüştiyeyi tamamladıktan sonra 1894'te Harbiye mektebine ve 1896 yılında da Erkân-ı Harb sınıfına intisap etti²¹. 1895'te ise acı bir felâkete uğradı, o yılki İstanbul zelzelesinde, annesi evinde yıkılan balkon altında kalarak ölmüştü. Artık Yusuf Akçura'nın evi, yurdu ve âilesi Harbiye olmuştu. O devirde Harbiye mektebinde şöyle bir tezat mevcuttu: merasimlerde gençlere Padişâha sadakat yemini ettiren hocalar, gizli konuşmalarda talebelerine Avrupadaki meşrutî idarelerin medeniyet getirdiğini telkin ediyorlardı²³. Yusuf Akçura da bu havanın tesiri altında kalmış olmalıdır. Çünkü henüz Harbiyenin ikinci sınıfında iken gizli faaliyetlerinden şüphelenilerek 45 gün prangabentliğe mahkûm edilmişti. Çalışkan bir öğrenci, sınıf dördüncüsü olduğundan okul komutanı Rıza Paşa'nın da yardımı ile Harbiye'den kovulmaktan kurtulmuştu²⁴. Bu arada Yusuf Akçura'nın bu nevi siyâsî faaliyetlerinin dışında, Türk kültürü meseleleri ile de ilgilendiğini görüyoruz. Bu meyanda kuzey Türklüğünü güney Türklüğüne tanıtmak maksadıyla Kazanlı din adamı, tarihçi ve cedidçi âlim Şihâbeddin Mercanî'nin öğrencilerinden o sırada İstanbul'da bulunan Abbas Efendi ile birlikte "Şihâbeddin Mercânî'nin tercüme-i hâli" adlı bir makale hazırlamış ve bu makale *Musavver Malûmat* adlı dergide neşr edilmişti²⁵. Bu eser ayrıca Akçura'nın yayınlanan ilk makalesi olması yönünden de dikkate değer. Yusuf Akçura cedidçi, filolog ve ansiklopedist Kayyum Nasrî hakkında da bir makale hazırlamış ve aynı dergiye yollamışsa da, nedense bu eser basılmamıştır²⁶. Mercanî hakkındaki makâlesi neşr olunduğu sıralarda, yani 1897'de ikinci defa tevkif edildi, Yıldız sarayında sorguya çekilerek Ahmed Ferid (Tek)'in dışında diğer sekseniki arkadaşı ile birlikte Fizan'a sürgün edildi²⁷. Yusuf Akçura işte Taşkışla'da mahkumiyetini beklerken "Tâ kendim yahut Defter-i Amalim" adlı otobiyografi taslağını hazırlamıştı²⁸.

²⁰ *ayn. esr.*, s. 33.

²¹ E. Esin, "Yusuf Akçura hakkında bilinmeyen kaynaklar ve F. Georgeon'un araştırması", *TÜRK KÜLTÜRÜ*'nin, sayı 200-201-202, s. 430.

²² A. İshakî, *ayn. esr.*, s. 3.

²³ E. Esin, *ayn. esr.*, s. 430.

²⁴ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 35 v.d.

²⁵ *MUSAVVER MALUMAT*, XXIII, sayı 69, 20 Kanunevvel 1312 (1897). Aynı makale Ş. Mercanî'nin 100. yılı dolayısıyla neşr edilen Mercanî monografisinde de mevcuttur (Kazan 1915).

²⁶ S. İffet, *ayn. esr.*, s. 12.

²⁷ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 36.

²⁸ M.F. Togay, *Yusuf Akçura'nın hayatı* (İstanbul 1944) adlı eserinin 97-141 (44 sahife) sahifelerinde Yusuf Akçura'nın otobiyografisini neşr etti.

Fizan'a sürgün edilen bu 84 kişi Trablusgarb Vilâyet-i Celilesi hazinesinde kâfi meblağ bulunmadığı için Trablusgarb Kalesinin eski kasrına hapsolundular. Kısmen yerin üstünde bir asker koğuşunda, kısmen yer altında bir nevi zindanda geçen bu mahpusluktan Avrupa'daki "Genç Türklerin" bir zümresi ile Osmanlı Sultanı arasında akdolunan mütâreke şartlarından birinin tatbiki suretiyle kurtulabildiler. Hiç olmazsa şehir dahilinde hareket serbestisine kavuşan Akçuraoğlu Yusuf Fırka Erkân-ı Harbiyesine katılmış, Erkân-ı Harbiye Mülâzım-i Sâni rütbesi ile bir müddet Harbiye Kâleminde ve livalarda muallim olarak çalışmıştı²⁹. 1899 yılında Yusuf Akçura Ahmed Ferid'le birlikte İngiliz bandıralı bir Maltız kayığına binerek Fransa'ya kaçıp kurtuldular³⁰.

Yusuf Akçura'nın Paris'te görüştüğü ilk Türk, doktor Şerafeddin Mağmumî olmuştu. Mağmumî Akçura'ya Osmanlılık fikrinin çürüklüğünden, imparatorlukta çeşitli unsurların anlaşmasının imkânsızlığından, Türk milliyetçiliğinden başka sâlim fikir bulunmadığından bahsetmiş ve bu fikirleri Akçuraoğlu'na çok derin tefsir etmişti³¹. Yusuf Akçura Paris'te Ecole des Sciences Politiques, yani siyâsi ilimler okulunda tahsile başladı. Paris'te Quartier Latin denilen talebe mahallesinde Berholet sokağı 11 numaradaki Hotel du Monde'ta kiraladığı ufak bir odada ikamet ediyordu³². Yusuf Akçura Paris'e gelince, parası olmadığı için memleketteki uzak akrabası Yusuf Apanay'a müracaatla, oradaki servetini kurtarmasını rica etti ve Apanay da ona tahsili süresince her ay para yolladı³³. Yusuf Akçura bu sıralarda gayet dindar olup, beş vakit namazını ihmâl etmezdi³⁴. Yusuf Akçura Boutumy, Albert Sorel, Funk, Brentano, Levy-Bruhl, Tarde ve Le Roy-Beaulien gibi ciddi Fransız milliyetperverleri olan âlimlerden ders görüyordu. Albert Sorel, yüzyılımızın tarihindeki ana faktörün "millet"ler olduğu fikrini yaymakta idi. Yusuf Akçura bir taraftan öğrenimi ile meşgul olurken diğer taraftan "Genç Türklerin" toplantılarına katıldı³⁵. Genç Türklerin liderlerinden Ahmed Rıza tarafından Türkçe olarak çıkarılmakta olan *Şurâ-yı Ümmet* gazetesine makaleler yazdı³⁶.

²⁹ Y. Akçura, *ayn. esr.*, s. 139.

³⁰ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 39.

³¹ Y. Akçura, *ayn. esr.*, s. 139.

³² S.M. Arsal, Dostum Yusuf Akçura, *TÜRK KÜLTÜRÜ*, Nisan 1977, sayı 174, s. 347.

³³ A. İshakî *ayn. esr.*, s. 4.

³⁴ E. Esin, *ayn. esr.*, s. 431.

³⁵ Y. Akçura, *ayn. esr.*, s. 140.

³⁶ Y. Akçura, *Eski Şurâ'yı Ümmette çıkan makalelerimden (Başlangıç-Kader-Gluhovskiy'nin nutku üzerine mütalaat-Bir Tavsiye-Şark mes'elesine dair-Nur ve zulmet-Rusya ihtilâline dair)*, İstanbul, Tanin matbaası, 1329 (1913).

Ayrıca Yusuf Akçura'nın gene Ahmed Rıza'nın çıkardığı *Mechveret*'in Fransızca nüshasında Midhat Paşa hakkında iki-üç sayıda yayınlanan bir uzun makalesi neşr edildi³⁷.

Yusuf Akçura o devirde Osmanlı Devleti'nin siyâsî durumu ile ilgilendiği kadar genel Türklükle de alâkadar olmaya gayret ediyordu. Aynı yıllarda Paris'te hukuk tahsili yapmakta olan Sadri Maksudî (Arsal) (1879-1957)'in belirttiğine göre, Yusuf Akçura İsmail Gaspıralı Bey'in çıkarmakta olduğu *Tercüman* gazetesinin yirminci yayın yılına başlayacağını bir yakınından duyar ve "başka bir millet olsa idi bir jübile düzenlerdi" diye üzüntüsünü belirtince, Sadri Maksudî'nin teklifi ile buna bir katkıda bulunmak için faaliyete geçti. Türkleri bu mühim günü anmaya teşvik eden Akçura müştereken hazırlanan risaleyi, menfa arkadaşı olan Mahir Sait Bey'in Cenevre'deki hususî matbaasında bastırıldı. Bu risaleler Rusya Türklerinin ileri gelenlerine yollandı. Neticede 1903 yılının ilkbaharında münevver milletseverler Bahçesaray'da toplanarak *Tercüman*'ın yirminci yılını kutladılar. Bu tören ve toplantı Rusya Türklerinin ilk millî kongresi mahiyetini almıştı³⁸. Yusuf Akçura Paris siyâsî ilimler okulunu 1903'te "Osmanlı İmparatorluğu teşkilâtı tarihi üzerine bir deneme (Essai sur l'histoire des Institution de l'Empire Ottoman)" adlı tezle üçüncülükle tamamladı³⁹.

Yüksek tahsilini tamamladıktan sonra Türkiye'ye gidemeyerek doğduğu memleketine döndü ve esas yurdu olan Züyebaş köyünde akrabalarından Yusuf Dibirdi'nin yanına yerleşti⁴⁰. Yusuf Akçura işte burada büyük tartışmalara yol açan ve hattâ belki bugün de aktüalitesini koruyan, siyâsî Türk milliyetçiliği fikrini ortaya koyduğu *Üç Tarz-ı siyâset* adlı eserini kaleme aldı⁴¹. Bir yazara göre, 1848 "Komünist Manifestosu" nasıl bir rol oynamışsa, bu makale de Türkçüler için benzer bir rol oynamıştır⁴². *Üç Tarz-ı siyâset* adlı 32 sahifelik bu makale laik düşüncenin tam ve mükemmel bir eseri olarak görülür⁴³. Kahire'de "Genç Türkler" tarafından çıkarılmakta olan *Türk* gazetesinde 1904 yılında yayınlanan "Üç

³⁷ *MECHVERET*, nu. 137, 1 Şubat 1903; *MECHVERET*, nu. 141, 1 Haziran 1903.

³⁸ S.M. Arsal, *ayn. esr.*, s. 349 v.d.

³⁹ S. İffet, *ayn. esr.*, s. 13. Bu eserin giriş kısmı Türkçeye çevrilerek *BİLGİ* dergisinin 1. ve 2. sayılarında yayımlandı (1329:1914).

⁴⁰ A. İshakî, *ayn. esr.*, s. 4.

⁴¹ S. İffet, *ayn. esr.*, s. 13.

⁴² C.W. Hostler, *Turkism and the Soviets*, London 1957, s. 145.

⁴³ Y. Akçura, *Üç Tarz-ı Siyâset*, (3. bsk.) Ankara 1976. Bu eserin E.Z. Karal tarafından hazırlanan "Önsöz" kısmı, s. 11.

Tarz-ı siyâset”⁴⁴ Osmanlılık düşüncesinin iflâsını açıkladıktan sonra, Pan-İslamizmin, yani islâm birliğinin gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiş ve Osmanlı Devleti için kurtuluş yolunun Türk Birliği, yani Pan-Türkizm olduğunu belirtmişti. Türkçülük düşüncesi Ali Suavi (1839-1878)’nin 1869 yılında Paris’te çıkardığı *Ulum* gazetesinde yazdığı “Türk” başlıklı makalesinden beri, Osmanlı aydınları arasında yayılmakta idi. Askerî mektepler nazırı Süleyman Hüsnü Paşa (1838-1892) bu düşünceyi yazılarıyla 1870 yıllarında Harbiye öğrencilerine telkin etmişti. Daha sonra-Fransız müellifi Léon Cahun’un Orta Asya Türklerinin tarihi kahramanlıklarını destanlaştıran *Introduction a l’histoire de l’Asie* adlı eseri bazı değişikliklerle Necip Asım (1861-1935) tarafından tercüme olunarak *Türk tarihi* başlığı ile 1899’da yayınlanmış ve kitap genç nesilde romantik bir milliyetçilik havası estirmişti. Bununla beraber, Türkçülük düşüncesi XX. y.y.’ın başlarına kadar, bir siyaset programı halinde ortaya konulmuş değildi. Akçuraoğlu’nun adı geçen yazısı bir program mahiyetini taşıyordu⁴⁵. Akçura da, bu makalesini en mühim eseri olarak kabul eder⁴⁶. Yusuf Akçura “Üç Tarz-ı siyâset” adlı makalesinde, “Türk Birliği siyâsetindeki faydalara gelince, Osmanlı ülkelerindeki Türkler hem dinî, hem ırkî bağlar ile pek sıkı, yalnız dinî olmaktan sıkı birleşecek ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş sair müslim unsurlar daha ziyade Türklüğü benimseyecek ve henüz hiç benimsenmemiş unsurlar da Türkleştirilebilecektir. Lâkin asıl büyük fayda dilleri, ırkları, âdetleri ve hattâ ekseriyetinin dinleri bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa’nın şarkına yayılmış bulunan Türklerin birleşmesine ve böylece büyük milletler arasında varlığını muhafaza edebilecek büyük bir siyasî milliyet teşkil eylemelerine hizmet edebilecektir” demektedir⁴⁷. Aslen Rusya Türkü olan Akçura’nın bu şekilde Türkçülük meselesini ortaya koyması dikkate değer⁴⁸. Yusuf Akçura’nın *Üç Tarz-ı siyaset*’te ileri sürdüğü görüşler devrinde çeşitli sert tepkilere yol açtı, *Türk* gazetesinin başmuharriri Ali Kemal “Cevabımız” adlı makalesi ile Yusuf Akçura’yı pek katı ve hattâ alaycı bir dille tenkit etti. Ali Kemal, “bizim için Türkü

⁴⁴ Y. Akçuraoğlu “Üç Tarz-ı siyâset”, *Türk*, Kahire 1904, nu. 24-34. Y. Akçuraoğlu, *Üç Tarz-ı siyâset*, Kahire 1904. Y. Akçuraoğlu, *Üç Tarz-ı siyâset* (2. bsk.), Kader Matbaası, İstanbul 1327 (1912). Y. Akçura, *Üç Tarz-ı siyâset* (3. bsk.), TTK Yayın., Ankara 1976.

⁴⁵ E. Kuran, “Türk milliyetçiliğinin gelişmesi ve Yusuf Akçura”, *TÜRK KÜLTÜRÜ*, Aralık 1966, sayı 42, s. 530.

⁴⁶ Y. Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*, s. 145.

⁴⁷ Y. Akçura, *Üç Tarz-ı siyâset* (3. bsk.), s. 33 v.d.

⁴⁸ G.v. Mende, *Der nationale Kampf der Russlandtürken*, Berlin 1937, s. 83.

İslâmdan, İslâmı Türkten, Türk ve İslâmı Osmanlılıktan, Osmanlılığı Türkten, İslâmdan ayırmak, tekliği üçe bölmek olmaz” demekte idi⁴⁹. Yusuf Akçura'nın Harbiye, menfa ve Paris dönemindeki arkadaşı Ahmed Ferid de bu münakaşaya katılmış, yine *Türk* gazetesinde basılan “Bir mektup” adlı makalesinde Ali Kemal'i suçlamış, Yusuf Akçura'yı desteklemiş idi. Ahmed Ferid, Türk birliğini gerçekleştirmenin zorluğuna işaret etmişti. Fakat gene de bu konuda kötümser olmamıştı. Ahmed Ferid, “Türk siyaseti İslâm siyasetinden daha kuvvetli olmak ihtimalini haizdir. Türkler, hemen bir diğerine bağlı olarak otuz-otuzbeş milyonluk büyük bir kavim teşkil etmektedirler. Rusya'nın ülke büyüklüğüne karşılık, siyaset erbabınca malûm olan siyasî ve içtimaî zaafî düşünülürse uzak bir istikbâlde büyük bir Türk hükûmeti tasavvur etmek belki sırf hayal olmaz” demekte idi⁵⁰.

Yusuf Akçura bir yandan genel Türkçülük meseleleriyle ilgilenirken diğer yandan Rusya Türkleri arasındaki siyâsî, içtimaî ve kültürel gelişmelere de katkıda bulunmaya çalışıyordu. İdil-Ural'ın en önde gelen ve siyâsî faaliyetleri ile tebarüz eden Kadı Abdürreşid İbrahim (1853-1944) 1905 yılının Martında o tarihte Kazan'da bulunan Münyamin Ahmet (ov), Yusuf Akçura ve daha birkaç gençle buluşarak Rusya Türklerinin büyük bir toplantısını düzenleme meselesini görüştü. Yusuf Akçura, Damolla Alimcan Barudî (1857-1921) ve meşhur zenginlerden Ahmed Bay Hüseyin(ov)'un inisiyatifi ile Hüseyin(ov)'un evinde din adamlarından, zenginlerden ve tanınmış kişilerden oluşan altmış kişi toplandı. Burada Rusya müslümanlarının ihtiyaçlarını belirten bir dilekçe yazılmasına ve Petersburg'a bir resmî heyet yollanmasına karar verildi. Bu heyette Mirza Gerey Alk(in), Abdullah Apanay ve Yusuf Akçura vardı⁵¹. Aynı zamanda “Umum Rusya Müslümanlarının” Petersburg'ta bir toplantılarının yapılması için faaliyetlere girişilmiş ve Yusuf Akçura da eniştesi İsmail Gaspıralı'ya Petesburg'a gelmesini rica eden bir mektup yollamıştı. Bu faaliyetler sürerken “Orenburg Müslüman Ruhanî Meclisi” müftüsü Muhammedyar Sultan (ov) başbakan Graf Vitte'nin emri üzerine Ufa'da ulema toplantısı düzenledi (10-15 Nisan 1905). Bu kurultaya ancak din adamları çağrıldığı halde bu faaliyet aydınlar tarafından da duyulmuştu. Bunun üzerine Türk-Tatar aydınları adına, Yusuf Akçura bir dilekçe sunarak kongrede sadece dinî değil, sosyal ve siyâsî meselelerin de

⁴⁹ Y. Akçura, *ayn. esr.*, s. 37. (Cevabımız Ali Kemal).

⁵⁰ *ayn. esr.*, s. 54. (Bir mektup: Ahmed Ferid).

⁵¹ M.C. Bigi, *Islahat esasları*, Petrograd 1917, 3 v. dd.

incelenmesini talep etti⁵². 8 Nisan 1905'te Türk aydınlarının Petersburg'ta aldığı gizli karara istinâden Ağustos'un 10'una doğru Mekerce Panayırına (Nijni Novgorod) ülkenin çeşitli bölgelerinden Türk vekilleri akmaya başladı ve 15 (28) Ağustos 1905'te Oka nehri üzerinde bir gemide Rusya Türklerinin ilk (gizli) toplantısı yapıldı. Bu toplantıda Rusya Türklerinin hemen hemen bütün ileri gelenleri, Kırım'dan İsmail Gaspıralı, Azerbaycan'dan Ali Merdan Topçubaşı (1862-1934), Türkistan'dan ve Sibirya'dan vekiller mevcuttu. Bu toplantıda "Müslüman İttifakı" adlı siyasî bir parti kurulmasına karar verildi⁵³. "Müslüman İttifakı" partisinin onbeş kişilik merkez komitesinde Yusuf Akçura da bulunuyordu. Bu partinin programı da Rus liberal burjuva aydınlarının partisi olan Kadet'lere (Meşrutiyetçi Demokratlar) yakındı. Zâten Yusuf Akçura da Kadet Partisine kayd olmuş, ve hattâ Ocak 1906'da bu partinin de merkez komitesine seçilmişti⁵⁴. Kısacası "Müslüman İttifakı" partisinin en tesirli propogandacısı Kadı Abdürreşit İbrahim en esaslı temel direği de Yusuf Akçura idi⁵⁵. Yusuf Akçura "Müslüman İttifakı"nın kuvvetlendirilmesi gerektiğine işaretle *Ahbar* gazetesinin 1906 yılında yayınlanan 80. sayısında çıkan "Duma ve Rabıta" adlı makalesinde "... Şayet Rusya'daki müslümanlar kendi fikir ve arzularını daimi olarak bildirmek isterlerse Rusya Müslümanlarının İttifakını mükemmel, muntazam, müretteb bir cemiyet, bir parti haline sokmaları gerekir" diye yazmıştı⁵⁶. Yusuf Akçura bu arada Kazan'da ilk defa neşr olunan, avukat Seyid Gerey Alkin'in baş muharrirliğini yaptığı *Kazan Muhbiri*'nde çalıştı. Bu gazetenin ilmi ve siyasî dayanağı "İttifak"ın Avrupa anlamındaki en âlim ideologu olan Yusuf Akçura idi⁵⁷. Yusuf Akçura bir ara Kazan'ın ileri gelen medreselerinden "Medrese-i Muhammediye"de siyaset ve tarih dersleri verdi⁵⁸. Bu medresedeki çalışmalarının ürünü olan *Ulum ve tarih* adlı eseri 1906'da Kazan'da basıldı. Yusuf Akçura'nın çok yönlü faaliyetleri sürerken istişari mahiyette olmakla birlikte politik tesir kazanmaya namzet Rus parlamentosu "Duma" için (I. Duma: 27 Nisan (10 Mayıs) - 9 (22) Temmuz 1906) seçim hazırlıkları başlamıştı. Yusuf Akçura da bu seçim öncesi

⁵² *ayn. esr.*, s. 44.

⁵³ *ayn. esr.*, s. 177 v. dd.

⁵⁴ A.N. Kurat "Kazan Türklerinde "Medeni Uyanış" devri", *DTCF Derg.* XXIII, sayı 3-4, Ankara 1965, s. 145.

⁵⁵ A. Saadi, *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1926, s. 145.

⁵⁶ *ayn. esr.*, s. 147 not 1.

⁵⁷ *ayn. esr.*, s. 156.

⁵⁸ S. İffet, *ayn. esr.*, s. 14.

hazırlıklarında Kadet'lerle birlikte "Devlet Duma"sına çok sayıda Türk mebus sokabilmek için yoğun çalışma içinde idi. Fakat Rus hükümeti kendisi hakkından zararlı gördüğü bu şahısları parlamentoya sokmamak için seçim tarihinden bir müddet önce değişik bahanelerle tevkif ettirdi. Bu tevkif edilenler arasında Yusuf Akçura da vardı. 8 Mart 1906'da Kazan'da hapse atılan Yusuf Akçura 43 günlük mahpusluktan, yani Duma teşkil edildikten sonra serbest bırakıldı⁵⁹. Kısa bir müddet sonra I. Devlet Duması dağıtıldı ve II. Devlet Duması teşkil edildiyse de, bu da fazla ömürlü olmadı (20 Şubat (5 Mart) - 3 (16) Haziran 1907), irtica hortladı ve 3 Haziran 1907'de II. Devlet Duması dağıtıldı. Yusuf Akçura bu olayı 3 Haziran vak'a-i müessifesi adlı risâlesinde işledikten sonra⁶⁰ Rus hükümetinin takibine uğrayınca Kırım'da Bahçesaray'a eniştesi İsmail Gaspıralının yanına gitti. Burada Tercüman gazetesinde "Sa'fes" imzası ile siyâsî makaleler yazdı⁶¹.

Yusuf Akçura bu arada Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyetin ilânı haberini alınca, alelacele ufak tefek işlerini tasfiye ederek Ekim 1908'de İstanbul'a döndü⁶². İstanbul'da Türkçü arkadaşlarına tekrar kavuşarak kültürel Türkçülük yapma gayesi ile "Türk Derneği"ni kurma faaliyetine katıldı. Aralarında Ahmed Midhat, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Tahir, Celâl (Korkmazoğlu), Veled Çelebi, müverrih Arif, Musa Akyiğit, Fuad Raif, feylezof Rıza Tefvik ve Ahmed Ferid (Tek) gibi şahısların bulunduğu kurucular 25 Kanunevvel (Aralık) 1908'de "Türk Derneği"ni kurdular⁶³. Bu arada derneğin henüz yayın organı olmadığı için Yusuf Akçura 1909-1910 yıllarında yazılarını *Sırat-ı Müstakim* dergisinde neşr ediyordu. Bu derginin değişik nüshalarında onun bilhassa politik meselelerle ilgili makaleleri yayınlandı⁶⁴. Bu arada *Türk Derneği* dergisi de neşr

⁵⁹ Y. Akçura, *Mevkufiyet hatıraları*, Kazan 1907, s. 4 ve s. 52. Y. Akçura, *Mevkufiyet hatıraları* (2. bsk.), Türk Yurdu kütüphânesi, İstanbul 1330 (1914).

⁶⁰ Y. Akçura, *Haziran Vak'ai müessifesi*, Orenburg 1907, Kerimof-Hüseynof matbaası. Aynı eser *Vakit* gazetesinde basılmıştı.

⁶¹ A.B. Taymas, *ayn. esr.*, s. 116.

⁶² Y. Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*, s. 157.

⁶³ M.F. Togay, s. 58.

⁶⁴ "Rusya'dan sakin Türklerin hayatı medeniye, fikriye ve siyasiyelerine dair (I)", *SIRAT-I MÜSTAKİM* (bundan sonra SM), sayı 39, 2 Mayıs 1325 (1909); (II), SM, sayı 40, 28 Mayıs 1325 (1909). "Alem-i İslâm", SM, sayı 54, 3 Eylül 1325 (1909). "Bir frenk nasihatının mahiyeti", SM, sayı 100, 22 Temmuz 1326 (1910) "Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslâm (I)", SM, sayı 102, 5 Ağustos 1326 (1910); (II), SM, II, sayı 105, 2 Eylül 1326 (1910). "Türkler ve İslavlar", SM, sayı 104, 19 Ağustos 1326 (1910). "Devlet-i Osmaniye ve Fransa (I)" SM, sayı 106, 2 Eylül 1326 (1910); (II) SM, sayı 107, 9 Eylül 1326 (1910). "Rusya hariciye nazır-ı asabıkı İzlovskiy (I), SM, sayı 114, 28 Teşrinievvel (Ekim) 1326 (1910); (II) SM, sayı

olunmaya başladı, fakat ancak yedi sayı çıkabilirdi. Zaten derneğin 15 Teşrinivevvel (Ekim 1912'de üye sayısı 63 kişiden ibaret idi⁶⁵. Yusuf Akçura'nın *Türk Derneği* dergisinde de bir iki yazısına raslanmaktadır⁶⁶. Gerek Türk Derneği gerekse dergisi kısa ömürlü oldular.

18 Ağustos 1911'de Mehmed Emin (Yurdakul), Ahmed Hikmet (Müftüoğlu), Ağaoğlu Ahmed (1869-1939), Hüseyinzâde Ali (1864-1941), doktor Akil Muhtar ve Yusuf Akçura "Türk Yurdu" adlı bir dernek kurdular ve bu cemiyetin organı olan *Türk Yurdu* dergisi neşre başlandı⁶⁷. *Türk Yurdu* dergisinin masrafları ise başta Kazanlı zenginlerden Mahmud Bay Hüseyin (ov)'un yollamış olduğu on bin altın ruble ile karşılandı⁶⁸. İlk sayısı Yusuf Akçura'nın müdürlüğünde 7 Aralık 1911'de çıkmaya başlayan *Türk yurdu* o kadar ilgi gördü ki ilk sayı dört, ikinci üç, üçüncü ve dördüncü sayılar ikişer defa basıldı⁶⁹. *Türk yurdu* Birinci Dünya harbi esnasında da olmak üzere eski harflerle tam 17 yıl Yusuf Akçura'nın da büyük katkısı ile neşr olundu. Yusuf Akçura bu dergi dışında "Türk Ocağı"nı kurma faaliyetine de aktif olarak katıldı. "Türk Ocağı" 25 Mart 1912'de açıldı ve Osmanlılara Türklerin sadece Türkiye sınırları içinde yaşamadığını anlatmaya çalıştı⁷⁰.

Yusuf Akçura geniş anlamda Türkçülük düşüncesine, idealine kalben bağlı bir insan olarak İdil-Ural'da başlayan Türklük-Tatarlık münâkaşasına da katılmadan edemedi ve uzlaştırıcı bir rol oynamak gayreti ile "Türk-Tatarlar birdir ve medeniyete hizmet etmişlerdir" adlı bir konferans verdi ve bu konferansın metni "Türk Yurdu" tarafından ayırtıbasım olarak hazırlanarak okuyuculara hediye edildi⁷¹. Yusuf Akçura'nın "Cengiz Han" hakkındaki konferansı ve *Türk Yurdu* dergisinde bu konferansın seri olarak basılması⁷² islâmcılarla Türkçülerin arasını

115, 4 Teşrinisanî (Kasım) 1326 (1910). "Meclis-i umumîde siyâset-i umumîye müzakerisi (I)", *SM*, sayı 118, 25 Teşrinisanî (Kasım) 1326 (1910); (II) *SM*, sayı 121, 16 Kânunuevvel (Aralık) 1326 (1910). "Kız Sultan Mektebi", *SM*, sayı 147, 16 Haziran 1327 (1911). "Yanmış mahallelerin imarı mes'elesi" (Sa'fes imzası ile) (I), *SM*, sayı 361, 27 Temmuz 1327 (1911); (II) *SM*, VI, 10 Ağustos 1327 (1911).

⁶⁵ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 58 v. dd.

⁶⁶ (A. imzası ile) "Türklüğü bilmeli ve birleşmeliyiz", *TÜRK DERNEĞİ*, sayı 1, 1327 (1911). "Yeni keşfedilen eski bir Türk şehri", *TÜRK DERNEĞİ*, sayı 5, 1327 (1911).

⁶⁷ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 61.

⁶⁸ *ayn. esr.*, s. 61.

⁶⁹ S.A. Zenkovsky, *Pan-Turkism and Islam in Russia*, Cambridge-Massachusetts 1960, s. 108.

⁷⁰ G.v. Mende, *ayn. esr.*, s. 86.

⁷¹ *TÜRK YURDU*, 24. sayıya ilave, İstanbul 1328 (s. 38-59).

⁷² *TÜRK YURDU'nun* 1 ile 11. sayılarında seri şeklinde yayınlandı, 1327 (1911).

açmıştı⁷³. Yusuf Akçura sade dil taraftarı olduğu için Celâl Nuri ve Midhat Cemal'le de tartışmalara girmişti⁷⁴. Balkan harbinde ise Akçura (Ekim 1912-Temmuz 1913) Ahmed Ferid (Tek) ile birlikte Erkân-ı Harb yüzbaşı üniforması ile Çatalca cephesinde vazife gördü⁷⁵. Bu savaştan sonra Yusuf Akçura'nın dört, dörtbuçuk ay için Suriye ve Hicaz'a gitmiş olduğunu biliyoruz⁷⁶. Bu seyahati esnasında hac farzını da yerine getirdi⁷⁷.

Yusuf Akçura'nın halkçılığına gelince o hakiki hürriyetsever ve demokrat, devlet idaresinin demokrasiye, yani halk iradesi temeline dayanarak kurulmasına târaftar, istibdat ve tahakkümün amansız düşmanı idi⁷⁸. Türkçülerin çıkardığı, ilk sayısı nisan 1913'te yayınlanan, *Halka Doğru* adlı dergide Yusuf Akçura'nın da "Halka" adlı yazı dizisi neşr edildi⁷⁹. Yusuf Akçura bir yandan yayın, konferans gibi faaliyetlerini sürdürürken, diğer yanda da Darülfünûnda tarih profesörlüğü yapmakta idi. Fakat o bu görevinden 1916'da uzaklaştırıldı⁸⁰. Dünya harbi yıllarında maddî durumu kötüleşince Aksaray'daki anne yadigarı evini satmak zorunda kaldı. Dostlarının yardımı ile Heybeliada Denizcilik Okulu'nda bir müddet muallim olarak çalıştı⁸¹. Fakat bütün bu maddî sıkıntılar Yusuf Akçura'yı genel Türklük uğrunda çalışmaktan alıkoymadılar.

Yusuf Akçura 1916 yılında "Rusya mahkûmu müslüman Türk-Tatarların hukukunu müdafaa cemiyeti (komitesi)" adlı büyük bir siyasi teşkilât kurdu. Komitede Kazan Türklerinden Yusuf Akçura, kadı Abdürreşid İbrahim, Kırım Türklerinden Mehmed Esâd Çelebizâde, Buhârâlı Mukimeddin Beycan, Azerbaycan Türklerinde Ali Hüseyinzâde, Ahmed Ağaoğlu gibi şahıslar bulunuyordu⁸². Bu heyet Avrupa'nın Sofya, Budapeşte, Viyana, Zürih ve Berlin gibi başkentlerine giderek o devletlerin ileri gelenleri ile temaslar kurdular, çeşitli konferanslar verdiler. Yusuf Akçura da Macar Millî Akademisinde, Berlin Prusya Akademisinde, Sofya'da Bulgar Akamesinde Rusya Türklerinin vaziyetini anlatan konferanslar verdi. Yusuf Akçura'nın bu konferansları bir muhtıra şeklinde

⁷³ H.Z. Ülken, *ayn. esr.*, s. 381.

⁷⁴ *ayn. esr.*, s. 381. *TÜRK YURDU*, I, 147 v. dd. ve 89-149-112.

⁷⁵ E. Esin, *ayn. esr.*, s. 435.

⁷⁶ *TÜRK YURDU*, IV, s. 736.

⁷⁷ E. Esin, *ayn. esr.*, s. 435.

⁷⁸ A.B. Taymas, *ayn. esr.*, s. 121.

⁷⁹ Z. Toprak, Osmanlı Narodnikleri, *TOPLUM VE BİLİM*, 24, Kış 1984, s. 70 v.d.

⁸⁰ H.Z. Ülken, *ayn. esr.*, s. 307.

⁸¹ S. İffet, *ayn. esr.*, s. 16.

⁸² M.M. Bala, *Millî Azerbaycan Hareketi*, Berlin 1938, s. 238.

Fransızca ve Almanca olarak neşr edildi⁸³. Bu meyanda “Rusya mahkûmu müslüman Türk-Tatarların hukukunu müdafaa cemiyeti” İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre ve A.B.D. gibi henüz o tarihte tarafsız olan ülkelere de Rusya Türklerinin durumunu anlatan ve yardım isteyen muhtıralar yolladı⁸⁴.

Avrupa seyahatinden dönen Yusuf Akçura’ya çbk geçmeden 1918’de yeniden Avrupa’ya, daha doğrusu Rusya’ya yol gözüktü. “Hilâl-i Ahmer”in temsilcisi olarak Rusya’daki Türk esirlerini kurtarmak için görüşmelerde bulunmak maksadıyla bir yıl kadar Rusya’da kaldı. O devirde Moskova’da Lenin hâkimse de, ülkenin diğer taraflarında baş kaldıran generallerin emrindeki Ak ordularla Kızıl ordu çarpışma halinde idi. Yusuf Akçura Ufa’ya kadar gidebildiyse de, General Kolçak Ufa’ya yaklaşınca Sibiryaya geçemedi. 1919 yılının başlarında Helsinki’ye uğradı. Danimarka’da Türk tarihine büyük hizmeti dokunan Wilhelm Thomsen’i ziyaret ederek, Türkler adına ona teşekkür etti⁸⁵. Stokholm’de bulunduğu esnada “İç Rusya Türklerinin Millî İdaresi” reisi sıfatıyla Paris’teki sulh konferansına katılmak için Stokholm’den geçmekte olan Sadri Maksudî (Arsal)’la da görüştü⁸⁶.

1919’da işgâl altında bulunan vatanına döndü, Ekim 1919’da ise Ahmed Ferid’in kurduğu “Millî Türk Fırkası”na katıldı. 1919 yılının sonunda Yusuf Akçura bu sefer İngilizler tarafından tevkif edilerek Agopyan Hanına haps edildi. Hapisten çıkınca 1920’de kendinden 20 yaş ufak olan Selma Hanımla evlenerek, İstiklâl mücadelesine katılmak üzere Ankara’ya geçti⁸⁷. Yusuf Akçura artık yeni Türk devleti için çalışıyor, bu genç cumhuriyetin kuvvetlenmesi, ayakta kalması için mücadele ediyordu. Hariciye vekâletinde dış işleri umum müdürü olarak vazife aldı. Rusya’da çıkan açlık sebebiyle gelen bir heyeti Atatürk’le görüştürerek, onlara bir miktar yardım verilmesini sağladı⁸⁸. 1923’te Atatürk’ün yüksek arzuları ile İstanbul milletvekili seçildi. Yusuf Akçura 1925’te açılan Ankara hukuk

⁸³ Z.V. Togan, *Bugünkü Tükeli (Türkistan) ve Yakın Tarihi*, İstanbul 1942-47, s. 475 v.d.

Akçura-Oğlu Yousouff, *L’Etat actuel et les aspirations des Turco Tatars musulmans en Russie*, Lausanne 1916, 16 s.; Aktschura Jussuf, *Die gegenwaertige Lage der mohammedanischen Turko-Tataren Russlands und ihre Besterbungen*, Bern 1916, 12 s.

⁸⁴ *TÜRK YURDU*, IX, sayı 9, 1, s. 2884 v.d.

⁸⁵ Hakim “Merhum ve mağfur üstad Akçuraoğlu Yusuf Bey’in Finlandiya Helsingfords’ tan ütişi ve hatirelerim”, *YANĞA MİLLİ YUL*, Berlin 1935, sayı 89, s. 28 v.d.

⁸⁶ S.M. Arsal, *ayn. esr.*, s. 352.

⁸⁷ E. Esin, *ayn. esr.*, s. 436 v.d.

⁸⁸ M.F. Togay, *ayn. esr.*, s. 69 v.dd.

Mektebinde siyasî tarih hocalığına atanmış, 14 Nisan 1931'de Atatürk'ün Türk Tarih Kurumunu kurmakla görevlendirdiği âlimler arasında yer almış ve 1932'de bu Kurumun başkanı seçilmişti. 1933'te İstanbul Üniversitesinin yeniden kurulmasından sonra siyasî tarih profesörlüğüne getirildi⁸⁹.

Yusuf Akçura'nın bu resmî görevleri onun genel Türkçülük için çalışmalarına mâni olmamıştı. Mustafa Kemal Atatürk'ün devrinde belki de Türkçülüğün son ve en tesirli çıkışını Yusuf Akçura'nın *Türk Yılı-1928* adlı eserde görmekteyiz. Bu eser Rusya Türklerinin millî hareketlerini incelemede araştırmacılar için ana kaynak mahiyetindedir⁹⁰.

1934'te Yusuf Akçura'nın sıhhati tamamen bozuldu, doktorlar durumunu ağır buldular, istirahat etmesini, sigarayı, çalışmayı bırakmasını, yürümemesini tavsiye ettiler. Fakat o çalışmalarından vaz geçemedi ve 11 Mart 1935'te Kars milletvekili iken İstanbul'da evinin dışında kalp sektesinden vefat etti⁹¹. Ardında Ülken adlı bir kız ile Tuğrul adlı bir oğlan çocuğunu bıraktı.

Ölümü Türkçülük hareketi için büyük bir kayıp idi. Yıllarca bütün Türklüğe ve vatani Türkiye'ye büyük hizmetler vermiş olan Yusuf Akçura'nın ölümünden sonra nedense Türkiye'de bir-iki anma yazısı ve yurt dışında da bir derginin özel sayısı ve iki makale neşr edildi⁹². Bunların dışında "Türk Yurdu" ve "Türk Ocakları" devrinden sağ kalan mesai arkadaşlarından, Yusuf Akçura'yı tanıyan belli başlı hemşerilerinden hemen hiç kimse bir şeyler yazmadı⁹³. Ölümünden sonra Zaman Kitaphanesi sahiplerinden Misak Bey tarafından Yusuf Akçura hakkında bir eser hazırlanmak istenmiş ve bu hususta belli başlı şahıslara müracaat edilmişse de, nedense bu teşebbüs neticesiz kaldı⁹⁴. Ancak senelerden sonra ilk defa olarak Muharrem Feyzi Togay 1944 yılında Türkçe ve 1980 yılında ise François Georgeon (*Aux origines du nationalisme turc. Yusuf Akçura*)

⁸⁹ N. Binark, "Ömer Yusuf Akçura", *KAZAN*, İstanbul, sayı 10, Aralık 1977, s. 35.

⁹⁰ G. Jaeschke, "Der Turanismus und die kemalistische Türkei," (nşr. H.H. Schaedter) *Der Orient in deutscher Forschung*, 1944, s. 251; J.M. Landau, *Pan Turkism in Turkey, A study in irredentism*, London 1981, s. 2.

⁹¹ S. İffet, *ayn. esr.*, s. 17 v.dd.

⁹² A. Ağaoğlu, "Yusuf Akçura", *CUMHURİYET*, 19 Mart 1935; Türk milletçiliğinin büyük üstadı Yusuf Akçurağa bağışlana", *YANGA MİLLİ YUL*, Berlin 1935, sayı 6 (89) (Özel sayı);

⁹³ G.v. Mende, "Yusuf Akçura, ein Vorkämpfer des Türkismus," *OSTEUROPA*, 9-10 Haziran 1935, s. 564 vdd.

⁹⁴ Ayaz İshakî (İdilli)'ye (Warszawa) 26 Teşrinevvel 1936'da yollanan bir mektuba istinâden (kopyası şahsımda bulunuyor).

Fransızca olarak Yusuf Akçura hakkında birer otobiyografik çalışma ortaya koydular.

Yusuf Akçura'nın yalnız *Türk Yurdu* dergisinde 70'ten fazla makalesi yayınlandı, ondan fazla büyük ve ufak çapta kitapları neşr olundu, ve çeşitli dergi ve gazetelerde çok sayıda makaleleri çıktı⁹⁵. Yusuf Akçura'nın ilk eseri 1897'de yayınlandı ve en son olarak 1981'de "*Türk Yılı 1928*" adlı eserinin bir kısmı Kültür Bakanlığı tarafından 2. defa basıldı⁹⁶.

Türkçülüğü siyâsî platforma getiren, buna bütün ömrünü vakf eden, fikir adamı, âlim, cemiyet adamı Akçuraoğlu Yusuf'u ölümünün 50. yılında minnet, sevgi ve saygı ile anıyoruz.

⁹⁵ Yusuf Akçura'nın bibliyografyası için bk. F. Georgeon, *Aux origines du nationalisme turc. Yusuf Akçura (1876-1935)*, Paris 1980, s. 146 v.dd.

⁹⁶ Y. Akçura, "Şihabeddin Mercân'nin tercüme-i hâli", *MUSAVVER MALUMAT*, XXIII, sayı 69, 20 Kânunevvel 1312 (1897) ve Prof. Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devletinin öncüleri*, Ankara 1981.